

Оригинални научни рад

314.116/.117(497.113)"1921/2002" ;
УДК 911.373(497.113)"1921/2002"
Original scientific article

Бојан Ђерчан
Милка Бубало-Живковић
Тамара Лукић

ДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ У ПОГРАНИЧНИМ НАСЕЉИМА СРЕМА НА ПРИМЕРУ ВАШИЦЕ

Извод: Вашица је сеоско насеље у западном делу Срема, у општини Шид. Од неолита, преко римске епохе до данас ово подручје је константно насељено. Градина на Босуту и други археолошки локалитети и налази нам сведоче о дугој и светлој прошлости овог краја. Данашње насеље помиње се 1740. године. Вашицу данас карактерише процес депопулације. Махом старо становништво бави се пољопривредом, а младо и радно способно становништво емигрира у градске центре. Неповољне прилике у нашој земљи и затварање друштвених предузећа у којима је радио један део становништва оставља неизвесну демографску и економску будућност Вашице.

Кључне речи: демографија, промене, депопулација, транзиција, Срем

Abstract: Vašica is a village in the western part of Srem, in the municipality of Šid. This area has permanently been inhabited since the Neolithic and Roman period to the present time. Gradina on Bosut and other archaeological locations are material evidences of long and rich past of this area. The village was mentioned in scrolls in 1470. Today, the village is characterized by depopulation processes. Elderly inhabitants are mainly involved in agriculture, while young and working age populations emigrate to urban centers. Unfavorable circumstances in our country and closing of public enterprises in which one part of the population was employed, leaves Vasica unpredictable demographic and economic future.

Key words: demography, change, depopulation, transition, Srem

Увод

Вашица је село у западном делу Срема. Насеље припада општини Шид и смештено је на свега 5 km од границе са Републиком Хрватском. Смештена је на јужној периферији сремске дилувијалне терасе (Ђурчић,

* Рад представља резултате истраживања на пројекту 146017, које финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

2001). Површина КО Вашица износи 37,6 km², површина насеља 1,5 km² (Регулациони план насеља Вашица, 1998), а према попису становништва из 2002. године у селу је живело 1.717 становника. Периферни положај насеља деценијама у назад условљава негативну демографску слику овог насеља. Главна сметња развојним процесима у насељу је депопулација, демографско старење и деаграризација.

На избор истраживане области су утицале савремене демографске промене и актуелност питања о одумирању становништва у војвођанским пограничним насељима. Процес демографске транзиције у Војводини, па тако и у Срему, постаје израженији после Другог светског рата да би на крају XX и почетку XXI века резултирао, пре свега, веома ниском стопом природног прираштаја (-3,4‰, 1991-2002) стварајући неравнотежу у демографским и социо-економским структурама. У радовима С. Турчића (2006), Б. Ђурђева (2006), Г. Пенева (2003) и др., наилазимо на тезе о демографском старењу становништва чије су репродуктивне норме такве да је тешко очекивати повољнија популациона кретања на овом простору. Рад представља покушај да се на комплексан начин сагледају, анализирају и презентују најзначајније демографске карактеристике овог простора, да се укаже на њихово јединство и међусобну условљеност, али и истакну разлике са објективне тачке гледишта са циљем проналажења решења за одређене проблеме. У раду су приказана демографско-статистичка обележја Вашице и најзначајније промене које су се десиле, нарочито у последњих тридесет година.

Поред теренског истраживања у изради овог рада, у писању је коришћен историјски метод (архивска грађа, матичне књиге), аналитичка обрада истражене литературе и другог материјала, затим статистичка обрада података, картографски, графички метод, квантитативна и квалитативна анализа садржаја и компаративни метод.

Историјско-демографске промене на простору Вашице

У старијем гвозденом добу на простору Вашице први пут се појављују племена чија су имена потврђена у историјским изворима. По свему судећи, у овом делу Срема живели су Бреуци, који су у ширем смислу припадали панонској заједници народа. Градина на Босуту је највероватније представљала њихов административни и политички центар, а на њиховом челу је била нека врсте кнеза, односно поглавица племена. Када је, између 6. и 9. године нове ере, угушен илирско-панонски устанак против римске власти, угасио се и живот у овом насељу (Поповић, и Радојчић, 1996), које ће неколико векова касније наследити Вашица.

Demographic changes in the border settlements of Srem...

Пре доласка Римљана у Срему су живели Илири и Келти, који ће временом бити романизовани. Римљани су оставили доста трагова у овоме крају. Преко територије општине прелазили су веома значајни путеви које су Римљани градили из војно-стратешких разлога да би временом стекли и економски значај. Римљани су између градова и села подизали стотине мањих и већих пољопривредних имања. Један такав царски пољопривредни посед био је *Vila Pistrensis* у близини Шида (Ђурчић Р., 1984). Стари римски пут од Рима до Цариграда пролазио је јужно од Шида, трасом коју данас прати аутопут Е-70. Постоје претпоставке да је у римско доба један пут меридијанског правца пролазио поред Вашице и да је насеље тада имало много већи значај него данас. О томе сведоче бројни археолошки локалитети.

После Римљана у Срем долазе Хуни, Германи и Авари који ће владати овим просторима преко два века. Заједно са Аварима у овај крај долазе и Словени.

У средњем веку Срем је био поприште сталних сукоба две моћне силе Угарске и Византије. Ова територија је значајна гранична област за коју се воде дуге и сурове борбе. Овај простор нису заобишли ни крсташки ратови (Ђурчић Р., 1984). Крајем XIV века долази до продора нових освајача са југа, Турака. Срем поново постаје крвава граница коју угарски краљеви и српски деспоти жилаво бране од турске најезде. Турци су у овом делу Срема остали до Карловачког мира 1699. године, када је ову територију добила Аустрија.

Вашица, или како се дуго звала Мала Вашица, први пут се помиње 1430. године. Године 1733. Вашица је у саставу шидског протопрезвитерата са 52 дома 247 становника, од којих је мушких било 141, а женских 106. У једном дому било је највише 10 становника (Поповић Д. Ј., 1950). Године 1756. Вашица је имала 30 српских домова, 1766. године 52 дома, 1774. године имала је 91 дом, а 1791. године у 104 дома живео је 771 становник. До 1810. године број домова се повећао на 120, а број становника на 1006 (Поповић, Д. Ј., 1950). Забележено је да су 1713. године становници Вашице, по налогу Аустрије, у одређеном броју мигрирали у Кукујевце. Увођењем Војне границе Хрвати су се селили у Гибарац и Товарник. Српски мештани из 1832. и 1836. године помињу се као граничари царске војске Аустро-Угарске. Године 1730. Вашица је припадала вуковарском властелинству грофа Филипа Елца (Ђурчић Р., 1996).

У периоду између два светска рата, Вашица се налази у шидском срезу, који припада Дунавској бановини са седиштем у Новом Саду, а капитулацијом 1941. године улази у састав тзв. Независне Државе Хрватске. Бројне сеобе народа, ратнички походи и судари различитих култура и цивилизација на овом простору имали су за последицу честе промене броја становника и етничке структуре. Међутим, Словени су представљали и

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

представљају најбројније становништво. Од словенских народа Срби и Хрвати су најстарији. Долазак Немаца колониста у другој половини XVIII века није се у Вашици значајније осетио. Крајем XVIII века крижевачка бискупија за своје потребе досељава Русине из Бачке, из Руског Крстура и Куцуре (Гавриловић, 1958). Словаци се досељавају половином XIX века. Прве породице су се доселиле из Словачке и Мађарске, а у другој половини XIX века масовније се досељавају из Бачке. У то време досељавају се и Јевреји. Колонизација Мађара је незнатна у поређењу са другим деловима Војводине (Јанкулов, 1961).

Савремене демографске промене

Вашица има дугу прошлост, и уз савремена истраживања демографских прилика, могуће је пратити бројно кретање становника више од две стотине година уназад.

У односу на 1733. годину, када је насеље бројало 247 житеља, до последњег пописа 2002. године број становника се повећао седам пута. Нагли пораст броја становника забележан је крајем XVIII века, јер је 1791. године Вашица имала 771 становника, а почетком XIX века, 1810. године, већ 1.006 становника, што значи да се број становника за седамдесетак година учетворостручио. Уколико изузмемо ове податке, промене броја становника у Вашици могу се поуздано пратити од 1869. године, будући да се од тада врше званични пописи.

Табела 1. Промене броја становника Вашице од 1869. до 2002. године
Table 1 Changes in population number of Vašica from 1869 to 2002

Попис	Број стан.	Попис	Број стан.	Попис	Број стан.
1869.	1564	1921.	2255	1971.	1963
1880.	1481 мин.	1931.	2330 макс.	1981.	1740
1890.	1860	1948.	2065	1991.	1636
1900.	2062	1953.	2158	2002.	1717
1910.	2285	1961.	2163		

Извор: Попис становништва 2002. године и Ђурчић, 1984.

Максималан број становника Вашица је имала тридесетих година двадесетог века, па промена бројности становника показује неправилан ток. Анализом пописних година од 1869. до 1910. године запажа се да је становништво у Вашици у сталном порасту све до Првог светског рата, изузимајући 1880. годину. Од 1880. до 1910. године број становника се

Demographic changes in the border settlements of Srem...

повећао за 804 или 54,3%. За тридесет година то је осетно повећање, а могло би се приписати природном прираштају. Први светски рат прекида овакво кретање и број становника се смањује. Иако је рат однео много жртава, број становника Вашице се смањио за тридесет.

У периоду између два светска рата поново је изражено повећање броја становника, али много мање него раније. Тако у периоду од 1921. до 1931. године повећање износи само 75 становника или 3,3%. Године 1931. забележен је највећи број становника у насељу у целом посматраном периоду од 133 године, и износио је 2.330 становника. Други светски рат је донео становништву Вашице многе невоље. Фашистички терор је однео много људских живота. У првом послератном попису осећа се мањак становника у односу на предратни период. Од 1931. до 1948. године број становника се смањио за 265 или 11,4%. До значајног смањења броја становника дошло је услед страдања родољуба и исељавања сарадника окупатора.

У послератним годинама становништво је у сталном порасту све до 1961. године. Од 1948. до 1961. године број становника се повећао за 98 или 4,7%. Број становника се повећао, пре свега, доласком миграната из Босне и Херцеговине и других аграрно пренасељених области бивше СФРЈ. После 1961. године број становника опада све до 1991. године. У овом периоду становништво Вашице се смањило за 527 лица или 24,4%. Овакво смањење последица је одласка младих из насеља и смањеног природног прираштаја.

Последња међупописна декада од 1991. до 2002. године показује тенденцију незнатног повећања броја становника. За једанаест година број становника се повећао за 81 или 4,9%. Међутим, ово повећање броја становника није резултат природног прираштаја, већ механичког. То су махом избеглице из Босне и Херцеговине и Хрватске, досељене за време грађанског рата у тим републикама.

Анализом података о природном кретању становништва у Вашици долази се до поражавајућег закључка о старењу и полаком изумирању ове популације. На почетку и на крају 20. века и почетку 21. века види се да вредности природног прираштаја у Вашици константно опадају. На почетку посматраног периода услед веома високог наталитета, али и морталитета, природни прираштај је достигао веома велике вредности и максимум од чак 12,3‰ 1925. године. На крају посматраног периода Вашица има веома низак наталитет, који већ годинама ретко прелази десет живорођењих на хиљаду становника годишње.

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

Табела 2. Природно кретање становништва Вашице
Table 2 Natural movement of population of Vašica

Година	Апсолутни износ по годинама			Просечне годишње стопе у ‰		
	наталитет	морталитет	природни прираштај	наталитет	морталитет	природни прираштај
1921 – 1931						
1921.	98	88	10	43,4	39,0	4,4
1922.	79	70	9	34,9	30,9	4,0
1923.	85	73	12	37,4	32,1	5,3
1924.	111	89	22	48,7	39,1	9,6
1925.	127	99	28	55,6	43,3	12,3
1926.	99	75	24	43,2	32,7	10,5
1927.	103	84	19	44,8	36,5	8,3
1928.	92	78	14	39,9	33,8	6,1
1929.	102	87	15	44,1	37,5	6,6
1930.	94	81	13	40,1	34,9	5,2
1931.	108	90	18	46,3	38,6	7,7
1991.	12	9	3	7,3	5,5	1,8
1992.	20	22	-2	12,2	13,4	-1,2
1993.	22	25	-3	13,3	15,1	-1,8
1994.	24	20	4	14,5	12,1	2,4
1995.	21	23	-2	12,6	13,8	-1,2
1996.	18	20	-2	10,8	11,9	-1,1
1997.	15	23	-8	8,9	13,7	-4,8
1998.	10	20	-10	5,9	11,8	-5,9
1999.	12	25	-13	7,1	14,7	-7,6
2000.	8	20	-12	4,7	11,7	-7,0
2001.	10	23	-13	5,8	13,4	-7,6
2002.	9	20	-11	5,2	11,6	-6,4

Извор: Израчунато на основу података Матичних књига рођених и умрлих Месне заједнице Вашица, цркве Светог Георгија и Римокатоличке цркве у Вашици

Када су млади у процесу деаграризације почели напуштати село, број младог становништва нагло се смањио. Мањак становника у најбољим годинама стално је присутан. Мали део младог становништва, које реши да остане у селу, без сталног је и сигурног запослења и без решеног стамбеног питања, па планирање породице стављају најчешће у други план. Када се дода податак да је у овој средини постало правило једно дете или највише два, ретко када три или више, онда је јасно зашто је неповољна тенденција кретања природног прираштаја. Због тога у попу-

лационој стратегији примарни задатак треба да буде стимулација наталитета (Павловић, 2006).

Морталитет током читавог посматраног периода бележи високе вредности. На сваких хиљаду житеља умире више од десет становника годишње. За последњих шеснаест година укупан број умрлих био је упола већи од укупног броја живорођених. У Вашици остаје старо становништво, које није радно способно и чије изумирање ствара осетан мањак који се одражава у неповољним социо-економским условима живљења.

У посматраном периоду природни прираштај је променљив, али са јасном тенденцијом опадања. Позитивне вредности забележене су у декади од 1921. до 1931. године а у новијем периоду само 1991. и 1994. године. Ни избегличка популација на крају 20. века није довела до промена природног прираштаја и заустављања депопулације (Бубало-Живковић, и Плавша, 2001).

Како би се отклонила, или бар ублажила, негативна стопа природног прираштаја потребно је осигурати сељачку егзистенцију и отворити нове индустријске капацитете у окружењу чиме би се смањила незапосленост. Треба повећати изградњу станова и појачати превентивне мере хигијенско-здравствене заштите (алкохолизам, насилни прекид трудноће), и другим стимулативним мерама, као што је повећање дечијег додатка и стварање мреже установа за прихват деце чији су родитељи запослени, омогућити услове за позитивну природну репродукцију.

Миграциона кретања на простору Вашице су веома стара и датирају из праисторије, преко римске епохе и средњег века до кретања везаних за новију историју. Узроци и правци кретања су различити, али у основи проузроковани економским приликама и ратним дешавањима.

Највећи значај имају миграције које су се одвијале пре и после Другог светског рата. Ова територија је била привлачно имиграционо подручје, нарочито за становнике брдско-планинских, сиромашних и неразвијених крајева, пре свега због повољног географског положаја и бољих услова живота (Ђурђевић, 1998).

По попису 1971. године око 3/4 становништва чинило је аутохтоно становништво, а међу мигрантима доминирали су досељеници из друге републике СФРЈ или исте општине. Попис 2002. године бележи мањи број, скоро половину, аутохтоног или староседелачког становништва, које од рођења живи у Вашици. Посебно се истиче велики број миграната из бивших република СФРЈ, што је последица положаја општине на тремеђи. Највећи број миграната је из две суседне републике, Босне и Херцеговине и Хрватске. Док су раније мигранти из Босне и Херцеговине долазили из суседних или ближних општина (Бијељина, Угљевик, Брчко), дотле су мигранти из Хрватске долазили из удаљених општина Далмације (Книн, Дрниш, Бенковац) и др.

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

Табела 3. Становништво Вашице према миграционим обележјима 1971. и 2002. године

Table 3 Population of Vašica according to migration characteristics in 1971 and 2002

Год.	Укупно	Од рођења станује у истом месту	Досељено у насеље са подручја					
			исте опш.	друге општине исте реп. покрај.	друге репуб. покрај.	бивше реп. СФРЈ	друге земље	непознато
1971.	1963	1459	200	79	219	-	2	4
2002.	1717	842	160	35	18	657	3	2

Извор: Попис становништва 2002. године

Међутим, савременом анализом мигрантског становништва може се закључити да су ови људи дошли и из других општина поменутих република. Савремено избеглиштво из Босне и Херцеговине и Хрватске повећало је удео миграната из општина из којих су досељени колонисти после Другог светског рата, јер су избегли тражили смештај код својих рођака и познаника. Али евидентан је и валики број имиграната из општина Бања Лука, Добој, Винковци, Вуковар и др. Број миграната из других република бивше Југославије и осталих земаља је далеко мањи. Од миграната који су се доселили из других општина исте републике или покрајине, највише је из суседних општина, посебно Сремске Митровице.

Када је реч о мигрантима са територије исте општине, углавном се ради о миграцијама село-село и пресељавању становника других сеоских насеља у Вашицу због осморазредне основне школе и близине општинског центра. У мањем броју су забележене миграције из Шида у Вашицу. Просторна покретљивост становништва из Вашице у градска насеља, поготову Шид, Сремску Митровицу, Нови Сад и Београд испољава се у више облика. Најкарактеристичније су дневне миграције радника, ђака и студената. Око 70 % стално запослених становника Вашице су дневни мигранти.

Са социјалног аспекта више од 80% досељеника је сеоско становништво. У послератним миграцијама брђани су долазили са бројним породицама чија је економска моћ била врло мала. Образовни и културни ниво у већини случајева је био доста низак, нарочито код старијих миграната. У најновијим миграцијама, током последњих ратних дешавања, досељава се становништво на вишем културном нивоу а неписмених готово да нема.

Demographic changes in the border settlements of Srem...

Табела 4. Број имиграната у Вашицу по декадама
Table 4 Number of immigrants in Vašica by decades

Година	1971- 1980	1981- 1990	1991- 2002	Непознато
Број досељеника	34	69	629	13

Извор: Попис становништва 2002. године

Прилагођавање новим условима живота није било лако. У нову средину мигранти су донели своја схватања о животу и породици која су се доста брзо мењала код млађих миграната и њихове деце. Миграције су освежавајуће утицале на репродукцију становништва.

У периоду од 1971. до 1980. забележен је мали број миграната јер је то период просперитета у целој бившој држави. У декади од 1981. до 1990. године запажа се нешто већи број миграната што се може довести у везу са лабилном политичом ситуацијом крајем осамдесетих година. Максималан број миграната забележен је у последњој међупописној декади од 1991. до 2002. године. У том периоду доселило се 629 лица, што је шест пута више од укупног броја миграната у претходном периоду. То је углавном избегло становништво из Хрватске и Босне и Херцеговине. На досељавање избеглица велики утицај, поред природних карактеристика простора, имале су родбинске и пријатељске везе, односно, велики утицај је имала колонизација након Првог, а посебно после Другог светског рата, односно порекло колониста и избеглица. Најбројније избеглице су из општина Книн, Сарајево, Осијек, Сански Мост, Бугојно, Бенковац, Глина, Карловац, Петриња, Двор, Вргин Мост, Доњи Лапац, Грачац, Кључ и Дрвар (Бубало-Живковић, 2000).

Немогућност запослења у локалној средини довела је до одласка радне снаге на рад у друге земље. Углавном је то мушко становништво које је на привременом раду у земљама западне, средње и северне Европе, а има их и у ваневропским земљама: Аустралији, Канади, Сједињеним Америчким Државама. Како су у питању млади људи, овакво стање се неповољно одражава на природни прираштај али и на васпитање и образовање младих, јер њихово одсуство ствара одређену празнину у животу чланова њихове породице, нарочито деце.

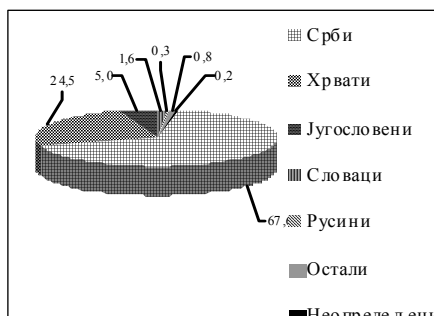
Вашица се одликује хетерогеним етничким саставом. Захваљујући свом географском положају и миграционим кретањима, на овој територији су се нашли припадници више народа.

Већинско становништво чине Срби. Пописом 2002. године забележено је 1.480 Срба, што чини 86,2% становништва Вашице. У поређењу са пописом 1971. године, број Срба се повећао за 25,8%. Знатан пораст

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

броја и удела Срба свакако је последица националне хомогенизације изазване општом политичком ситуацијом и ратом у бившој СФР Југославији. После Срба по бројној заступљености долазе Хрвати. Попис 2002. године је регистровао 124 Хрвата који чине 7,2% укупног становништва Вашице. У односу на 1971. годину број Хрвата се смањио за 302 или 70,9%. Током бурних догађаја на простору претходне Југославије, односно у непосредном окружењу Срема (у БиХ и хрватском делу Срема), дошло је до живих миграција становништва и самим тим до измене дотадашње етничке структуре овог насеља.

Југословени су четврта група по бројности у Вашици. Удео Југословена варира од масималних 5,0% (1981) до минималних 2,3% по последњем попису. У посматраном периоду број Југословена се смањио за 47 или 54,0%. Ова чињеница проистиче из бурних политичких прилика и етничке хомогенизације становништва. Треба нагласити да се по методологији свих послератних пописа становништва Југословени сврставају у категорију национално неизјашњених лица. Тек 1991. године Југословени се сврставају одмах иза народа, а испред националних мањина без објашњења шта се под Југословенима подразумева. Како се за прикупљање података о националној структури користи субјективни критеријум, пописи становништва евидентирају декларисану националност, а често је присутна етничка мимикрија, нарочито код Рома и Југословена.

Графикони 1 и 2: Етничка структура становништва Вашице (%) према пописима 1971. и 2002. године

Graphs 1 and 2 Ethnic structure of population of Vašica (%) according to the 1971 and 2002

Словаци су четврта етничка група по заступљености у Вашици. Од 1971. до 2002. године број Словака се смањио са 28 на 24 или за 14,3%. Пошто није било већих миграција промене у етничком саставу су

Demographic changes in the border settlements of Srem...

највероватније резултат природног прираштаја и мешовитих бракова па је, с тим у вези, и изјашњавање о етничкој припадности.

Русини су пета и најмања етничка група чији се број и удео овде посебно анализира. Попис из 1971. године бележи 6 Русина, а попис становништва 2002. године 13, што значи да се број припадника ове националне мањине више него удвостручио, односно удео се повећао за 116,7%. Повећање бројности Русина последица је позитивног природног прираштаја и имиграција из насеља у северном делу општине у којима живи знатно већи број припадника ове националне мањине.

Полно-старосна структура становништва Вашице показује лоше демографске промене и тенденције даљег кретања. Анализа структуре становништва по великим добним групама указује на неповољну старосну структуру са екстремно високим индексом старења од 1,2. Све ово говори да је процес старења у Вашици прешао границе критичности, јер је индекс старења прешао однос 1:1 (однос броја младих испод 20 година старости и броја старих преко 60 година).

Полно-старосна пирамида за 1971. годину има релативно правилан облик. Мањак становништва је изражен у старосној категорији од 25 до 29 година. То су лица која су рођена у периоду од 1942. до 1946. године, за време Другог светског рата. Први светски рат је оставио последице изражене у мањку мушког становништва у старосним категоријама од 50 до 59 година.

Полно-старосна структура по последњем попису показује да најмлађе становништво, у старосној групи 0-19 година, броји 372 лица или 21,7% укупног становништва Вашице. Број становника у овој старосној групи се смањио, у односу на попис 1971. године, за 11,0%. Овакво кретање последица је ниског природног прираштаја и одласка младог становништва из насеља.

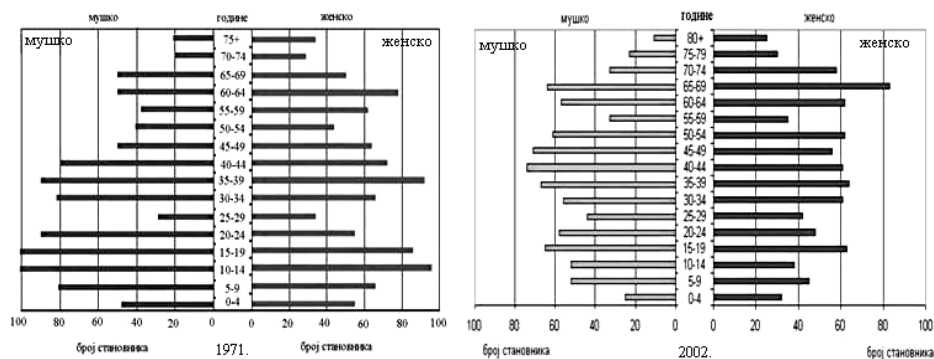
Добна категорија од 20 до 59 година је најбројнија. Попис 2002. године бележи 893 лица у овој категорији, што чини 52,0% укупног броја становника Вашице. У односу на 1971. годину број овог становништва се смањио за 9,5%. Оваква тенденција је веома лоша јер је реч о радно способном становништву.

Последња категорија становника старих 60 и више година једина бележи пораст. Према попису 2002. године ова категорија је бројала 446 становника или 25,9% укупног становништва. У односу на попис 1971. године, удео становника у овој старосној групи се повећао за 39,8%. Пораст броја најстаријег становништва указује да су изражена јача кретања у правцу повећања категорије становника чији је радни век завршен. Услови за репродукцију становништва су лоши ако просечна старост становништва прелази 30 година. Она овде за укупно становништво износи 41,5 година. Овако висока просечна старост може се сматрати веома

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

озбиљним ограничавајућим фактором за репродукцију становништва. Такође, знатно је већа просечна старост женског од мушког становништва. Жене су у просеку старије за 3,1 годину, што је општа појава и проистиче из дужег животног века жена.

Састав становништва по старосним групама зависи од више фактора од којих је свакако значајан однос рођених дечака и девојчица. Удео женског становништва у укупном броју 1971. године износио је 51,0%, док је удео мушког становништва износио 49,0%. Такво кретање настављено је и у наредних тридесет година, али са нешто мањом разликом. У 2002. години женско становништво чини 869 лица или 50,6%, док је мушкараца 848 или 49,4%.

Графикони 3 и 4: Полно-старосна пирамида становника Вашице по пописима 1971 и 2002. године

Graphs 3 and 4 Gender-age pyramid of population of Vašica according to the 1971 and 2002

Вишак женског становништва је нарочито изражен у старијим старосним групама. У старосним групама до 29 година јавља се вишак мушкараца. У старосној групи од 30 до 34 године више је жена, док се у старосним групама од 35 до 49 година поново јавља вишак мушкараца. У старосним групама старијим од 50 година више је жена, да би се у најстаријој групи њихов број још више повећао. Жене, које у просеку живе нешто дуже од мушкараца, чине већину у старијим старосним групама. Сем тога, то су годишта која су учествовала у ратовима у којима више страдају мушкарци. Већи број мушкараца у старосним групама до 29 година последица је рађања нешто већег броја мушке деце.

Старосне пирамиде показује још неке неправилности. Пре свега, нису најзаступљенија најмлађа годишта. Запажа се смањени број особа узраста од 25 до 29 година, што је последица одласка младих на школовање и рад у градске центре или на привремени рад у иностранство. Осетан мањак је и у старосној групи од 55 до 59 година. То је последица Дру-

гог светског рата јер је током ратних година и ратне психозе неколико година пре и после рата природни прираштај био смањен. На крају се запажа и изразито смањен број становника у старосној групи од 75 до 79 година. То су, углавном, лица која су у великој мери учествовала и страдала у Другом светском рату.

Оваква структура становништва према полу има за последицу и одређене демографске проблеме. Мањи број жена у старосној групи до 30 година негативно се одражава на репродукцију становништва с обзиром да су то године фертилног периода жене. Фертилни контингент (од 15 до 49 година) чини 395 жена или 23,0% укупног становништва Вашице. Са аспекта планирања привредног развоја полно-старосна структура је изузетно значајна пошто промена у природном прираштају становништва утиче на величину одређених старосних група, што захтева планирање и изградњу школа, здравствених установа и нарочито отварање нових радних места.

Значајан фактор у популационом развоју представља образовни ниво становништва. Он показује у којој мери је одређена популација у стању да прихвати и користи тековине савременог и брзог научног и техничког напретка. Писменост је основни критеријум приликом оцењивања образовне структуре становништва. Током колонизације након Другог светског рата у Вашицу се доселио знатан број лица из оних области где је писменост пре рата била на нижем ступњу него у Војводини. У послератном периоду учињено је много на отклањању неписмености.

Према попису 1971. године било је 133 неписмена лица старија од десет година, а 2002. године 62 неписмена лица. Иако је неписменост опала са 7,8% на 4,0% становништва старијег од десет година, можемо закључити да је број неписмених био нешто изнад војвођанског просека. Посматрано у оквиру општине само су четири насеља имала већи број неписменог становништва.

Школска спрема становништва Вашице 1971. године није била на задовољавајућем нивоу. Без школске спреме је било чак 21,1% становништва, а незавршено основно образовање 60,4% становништва. Мали проценат становништва је имао завршену основну или средњу школу, а ситуација са вишим и високим образовањем је била још алармантнија.

Ни тридесет година касније школска спрема становништва Вашице не би се могла прихватити као задовољавајућа. Може се видети да је 2002. године у оквиру групације становника старијих од 15 година било 83 лица без школске спреме, што је износило 5,6%. Непотпуно основно образовање, дакле мање од осам разреда основне школе, завршило је 397 лица или 26,9% одговарајуће популације. Нешто мање од трећине, тачније 32,2% становништва старијег од 15 година, завршило је потпуно основно образовање. Средње образовање стекло је 30,9% одговарајућег станов-

Демографске промене у пограничним насељима Срема...

ништва, међу којима је највећи број оних који су завршили трогодишње занатске школе. Више образовање стекло је 24 лица, а високо свега 19 житеља овог насеља, што је представљало 1,3% становништва старијег од 15 година.

Табела 5. Становништво Вашице старије од 15 година према школској спреми 1971. и 2002. године

Table 5 Population of Vašica older than 15 years according to qualifications in 1971 and 2002

Година	Укупно	Без школске спреме	Незавршено осн. образовање	Основ. образовање		Средње образовање		Више образовање		Високо образовање		Непознато
				број	%	број	%	број	%	број	%	
1971.	1713	362	1035	147	8,6	152	8,8	9	0,5	3	0,2	5
2002.	1473	83	397	475	32,2	455	30,9	24	1,6	19	1,3	20

Извор: Попис становништва 2002. године

Образовна структура становништва утиче на продуктивност у производњи и квалитетније организовање живота и рада. Стручно оспособљавање неквалификованих лица и школовање младог кадра према потребама друштва треба да побољшају квалитет рада, рационалније коришћење природних добара и подизање технологије на виши степен, чиме би се повећали приходи и променила садашња економска позиција.

Број и величина домаћинстава последица су читавог низа демографских и социо-економских особина неке популације. После Другог светског рата у Срему долази до трансформације домаћинстава. Јавља се пораст броја домаћинстава и истовремено смањење броја њихових чланова. Ово је проузроковао динамичан пораст становништва и распад дотадашње патријархалне породичне организације, али и аграрна реформа, прелазак пољопривредног становништва у неаграрне делатности, миграње сеоског становништва у градове и развој процеса индустријализације и секундарне урбанизације (Група аутора, 1999). У последњим деценијама долази до повећања неједнакости у материјалним условима живота на селу и до све израженије маргинализације сеоских домаћинстава. У процесу транзиције рурални простори заостају за урбаним, смањује се интересовање за бављење и улагање у пољопривреду и појављује се категорија мешовитих сеоских домаћинстава (Рајковић, 2008).

Demographic changes in the border settlements of Srem...

Упоредо са смањењем броја становника опадао је и број домаћинстава до 1991. године. У периоду од 1971. до 1991. број домаћинстава се смањивао, да би по последњем попису 2002. године био забележен поновни пораст од 39 домаћинстава, углавном избеглог становништва.

Табела 6. Упоредни преглед кретања броја становника, броја домаћинстава и величине домаћинстава у Вашици

Table 6 Comparative survey of population number, number of households and size of households in Vašica

Година пописа	1971.	1981.	1991.	2002.	Индекси		
					1981/ 1971	1991/ 1981	2002/ 1991
Број становника	1963	1740	1636	1717	88,6	94,0	105,0
Број домаћинстава	556	534	509	548	96,0	95,3	107,7
Број чланова у домаћинству	3,5	3,3	3,2	3,1	94,3	97,0	96,9

Извор: Попис становништва за наведене године (становништво и домаћинства), Савезни и Републички завод за статистику, Београд.

У читавом посматраном периоду број чланова у домаћинству се перманентно смањује. Док је 1971. године просечна величина домаћинстава износила 3,5 лица, пописом 2002. године тај се број спустио на нешто више од 3 члана по домаћинству.

Млади образованији нараштај обично има другачије погледе на живот, због чега долази до честих неспоразума и сукоба у породици. Сем тога, млади лакше проналазе посао и обезбеђују егзистенцију, па се лакше и брже одвајају од ранијег вишечланог породичног домаћинства и оснивају засебно. Они који су завршили високе, више, па и средње школе настоје да се запосле у већим центрима, где су завршили школу, или у некој другој економски јакој средини.

Закључак

Општа демографска ситуација у Вашици је неповољна. Пад укупног броја становника (перманентно до 1971. године, да би се по последњем попису, највише због избеглог становништва број повећао), ниска стопа наталитета и фертилитета, негативан природни прираштај, висок индекс старења - све су то карактеристике популације која се налази у стадијуму дубоке демографске старости. Од средине осамдесетих година XX века вредности природног прираштаја постају негативне, па популација Вашице улази у процес депопулације. Старосна структура станов-

ништва је таква да неће обезбедити побољшање демографске ситуације ни у наредном периоду. Тешко је претпоставити да ће се ово опадање успорити, с обзиром на биолошке факторе и на врло тешке социјалне услове за подизање деце, али је потребно одговарајућим мерама демографске и социјалне политике бар ублажити даље негативне тенденције. У наредном периоду број становника Вашице могао би се повећати само ако дође до значајније имиграције становништва, што је мала могућност. Многобројне миграционе струје стицале су се баш ту, а највећи део њих имао је за резултат трајно насељавање појединих етничких скупина. Оне су донеле са собом низ особености. У међусобном контакту значајан део њих је очуван у изворном виду, а део је проткан наслеђем и новоствореним културним вредностима других народа, што би могло да представља полазну основу за развој туризма у циљу ревитализовања овог насеља. Ограничавајући елементи демографског развоја Вашице данас су популациони пад и демографско старење које резултира падом природног прираштаја и нарушавањем функционалних контигената становништва

Литература

- Бубало, М. (2000). Порекло и размештај избеглица у Срему. *Зборник радова Института за географију ПМФ Универзитета у Новом Саду*, 29, 66-73.
- Бубало-Живковић, М. и Плавша, Ј. (2001). Утицај избеглица на промене природног кретања становништва у Срему. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 110-111, 215-224.
- Гавриловић, С. (1958). Шид и шидско властелинство (1699-1849). *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 16-19, 36-51.
- Група аутора, (1968). *Војводина, знаменитости и лепоте*. Београд: НИП Књижевне новине.
- Група аутора, (1999). *Становништво Срема*. Нови Сад: Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ђурђевић, Б. С. (1998). *Географија становништва*. Нови Сад: Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ђурђевић, Б. (2006). Изазови депопулације. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 121, 11-17.
- Ђурчић, Р. (1984). *Општина Шид, географска монографија*. Нови Сад: Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ђурчић, Р. (1996). *Двадесет година Основне школе „Сремски фронт” у Шиду 1975-1995*. Шид: Графосрем.
- Јанкулов, Б. (1961). *Преглед колонизације Војводине у XVIII и XIX веку*. Нови Сад: Матица српска.

Demographic changes in the border settlements of Srem...

- Павловић, С. (2006). Демографско-статистичка обележја Прислонице. *Зборник радова Географског факултета Универзитета у Београду*, 54, 81-96.
- Penev, G. (2003). Mortality trends in Serbia during the 1990s. *Stanovništvo*, 41 (1-4), 93-130.
- Поповић, Д. Ј. (1950). *Срби у Срему до 1736/7. године, историја насеља и становништва*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Поповић, Д. и Радојчић, Н. (1996). *Градина на Босуту*. Шид: Галерија „Сава Шумановић”.
- Рајковић, Љ. (2008). Осиромашење и маргинализација села и сеоских породица у постсоцијалистичкој трансформацији Србије. *Зборник радова Географског факултета Универзитета у Београду*, 56, 95-116.
- Регулациони план насеља Вашица*. (1998). Шид: ЈП Завод за урбанизам.
- Ђурчић, С. (2001). *Насеља Срема, географске карактеристике*. Нови Сад: Матица српска и Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ђурчић, С. (2006). Једна мало позната масовна миграција ка Војводини. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 121, 69-76.
- Становништво и домаћинства (резултати по насељима и општинама) (1975). У: *Попис становништва и станова 1971*. Београд: Савезни завод за статистику.
- Пол и старост – II део (резултати по насељима и општинама). (1973). У: *Попис становништва и станова у 1971 години*. Београд: Савезни завод за статистику.
- Стално становништво у земљи и основни скупови становништва у земљи, по месту сталног становања. (1984). У: *Попис становништва, домаћинства и станова у 1981. години*. Београд: Савезни завод за статистику.
- Пол и старост (подаци по насељима и општинама). (1993). У: *Попис становништва 1991. године*. Београд: Савезни завод за статистику.
- Миграциона обележја (подаци по насељима). (2004). У: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години*, 8. Београд: Републички завод за статистику.
- Упоредни преглед броја становника 1948-2002. (2003). У: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години*, 9. Београд: Републички завод за статистику.
- Упоредни преглед домаћинства и станова 1948–2002. (подаци по насељима). (2004). У: *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години*, 10. Београд: Републички завод за статистику.
- Матичне књиге рођених и умрлих*. Вашица: Месна заједнице.

Bojan Derčan
Milka Bubalo-Živković
Tamara Lukić

**DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE BORDER SETTLEMENTS
OF SREM IN THE CASE OF VAŠICA**

Summary

General demographic situation in Vašica is unfavourable. The population decrease, low birth and fertility rates, negative population growth, high index of ageing are the characteristics of the population that is in a stage of deep demographic ageing. The age structure of the population is such that it will not provide any improvement of demographic situation in the coming period. Appropriate measures of demographic and social policy have to be undertaken to alleviate further negative tendencies.